

Rămânând la acest nivel al explicării, respectiv reducând analiza la cercetarea raportului între relațiile sociale și conținuturile lor ideationale grupul de teorii, prezentat aici, va intra și el în impas de sistem, în sensul:

a. va reduce mișcarea socială la reproducerea prin „violență simbolică” a ordinii sociale și nu va putea indica alt mijloc de depășire a unei ordini inechitabile decât reforma socială (deci acțiunea din exterior asupra sistemului și nu transformarea sistemului prin mișcarea lui internă pe baza unor legi obiective);

b. va „închide” analitic mișcarea socială în mecanismele (formele sociale) ale reproducerii și reformei sociale (A. Cazacu). Deci va deveni ea însăși o teorie socio-logică cu un grad limitat de deschidere (de relevanță social-istorică) iar în raport cu acțiunea forțelor sociale transformatoare și cu nevoia lor de explicare a mișcării sistemului va deveni o teorie „sociologică închisă”, adică nerelevantă istoric.

Abia teoria marxistă poate fi socotită efectiv o teorie sociologic deschisă în sensul că:

a. prezintă structura funcțională a respectivei societăți ca reificată și alienantă și explică geneza sa istorică;

b. explică geneza acestor forme alienante și reificate („cauzalitate închisă”) cu pornire de la „fundamentul lor profan” — relațiile economice, de producere materială a societății;

c. indică adevărata poziție analitică a „determinismului funcțional” prin concepția autonomiei relative a conștiinței sociale față de existența socială și a suprastructurii față de bază;

d. indică căile ieșirii din impas ca fiind expresia acțiunii istorice a forțelor sociale progresiste revoluționare;

e. dezvoltă mecanismul epistemologic al depășirii teoriilor socio-logice „închise”.

Evaluări privind construcția teoriei sociologice

O. Hoffman

Centrul de cercetări sociologice-București

Preocupările sociologilor din țara noastră privind construcția teoriei științifice corespund cerințelor practice majore conform cărora științele sociale — elemente componente ale frontului politico-ideologic — trebuie să participe în și mai mare măsură la marile confruntări ideologice din lumea contemporană. În țările occidentale se elaborează diverse teorii care încearcă să abată atenția de la problemele reale ale contemporaneității folosind și „argumente” legate de modul de constituire a teoriei sociologice, se repun în circulație concepții greșite legate de valoarea teoretică a explicațiilor în domeniul cunoașterii sociale etc. Construcția teoriei sociologice marxiste — din perspectiva realității specifice țării noastre — are ca scop să ofere mijloace ale unei argumentări mai fundamentate privind superioritatea orânduirii socialiste, să convingă — și pe această cale — asupra eficienței gândirii materialist dialectice ca instrument de cunoaștere, de explicare științifică a vieții sociale, putând fi astfel folosită direct în întărirea forței combative în cadrul confruntărilor de idei. După cum a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu „Viața impune ca, în legătură cu toate aceste teorii și concepții, forțele revoluționare progresiste și, în primul rând, partidele comuniste și muncitorești să fie mai active, să nu se mai găsească pe o poziție de defensivă, să desfășoare o amplă și susținută activitate de clarificare politico-ideologică, combătând cu fermitate și demascând pînă la capăt toate ideile și tezele reacționare, atît cele vechi, cit și cele noi”¹.

Discuțiile ce se desfășoară în domeniul construcției teoriei sociologice au generat noi teorii și concepții față de care sociologia marxistă trebuie să-și delimiteze poziția sa, să se manifeste activ, combătînd unele orientări idealiste existente în această arie problematică, folosind experiența acumulată în mod mai eficient.

¹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Sedința activului central de partid și de stat*, București, Edit. politică, 1978, p. 50.

Conținutul cognitiv și experiența acumulată de sociologia din țara noastră a determinat depășirea stadiului „copilăriei științei” (după expresia lui Mario Bunge) și care se caracterizează... prin concentrarea ei asupra datelor singulare, a clasificărilor, a variabilelor nerelevante și a ipotezelor izolate ce stabilesc relații între aceste variabile, explicând în același timp datele. Atât timp cât știința rămâne în acest stadiu semiempiric, ea este lipsită de unitate logică: o formulă dintr-o regiune este o idee care se autoconține, neputând fi logic corelată cu formule din alte regiuni ale științei. Ca urmare, testarea fiecăreia dintre ele nu afectează celelalte. Pe scurt, în stadiul semiempiric — preteoretic — ideile unei științe nici nu se îmbogățesc și nici nu se controlează reciproc”².

Sociologia se ocupă din ce în ce mai mult cu problema autoelaborării sale ca știință coerent construită, în care expresiile sale sînt structurate pe „straturi”, de la cel al axiomelor și metaaxiomelor pînă la simplele regularități empirice, straturi de semnificații deosebite dar logic și epistemologic corelate prin derivarea lor (de la axiome spre teoreme) și subsumarea lor (de la teoreme spre axiome), astfel încît să alcătuiască efectiv un sistem de explicație teoretică (expresii reciproc dependente). „Cu cît o știință ajunge la un grad mai înalt de elaborare teoretică, cu atît multitudinea de fapte pur empirice cedează pasul față de rezultatele obținute prin concluzii logice, prin construirea de teorii etc. bazate pe datele inițiale”³. Pe drept cuvînt s-a spus: „Cuvîntul „teorie” este ca un cec în alb; valoarea sa potențială depinde de cel ce îl folosește și modul în care e folosit”⁴. În stadiul neformalizat, valoarea potențială a teoriei este minimă, ea crește însă enorm pe măsură ce teoria științifică este construită prin derivare. Elaborarea axiomatică a teoriei științifice nu înseamnă că ea se creează în mod deductiv. Construcția teoriei științifice se referă la modul de prezentare a acesteia, nu și la cel de obținere a expresiilor teoretice componente. „Firește metoda de expunere trebuie să se deosebească în mod formal de metoda de cercetare. Cercetarea trebuie să-și însușească materialul în detaliu, să analizeze diferitele lui forme de dezvoltare și să descopere legătura lor internă. Abia după ce această muncă a fost terminată, procesul real poate fi înfățișat în mod corespunzător. Dacă lucrul acesta reușește și viața materialului și-a găsit o oglindire ideală, ar putea să pară că avem de-a face cu o construcție apriorică”⁵.

O teorie bine construită presupune, ca o primă premisă necesară, diferențierea termenilor și expresiilor în raport cu locul și rolul lor în cadrul sistemului teoretic al științei respective. „Este într-adevăr, un fapt istoric — sau o generalizare a remarcilor privind istoria intelectuală — că, în general, teoremele se nasc înaintea axiomelor, deși axiomele sînt logic anterioare teoremelor”⁶. În acest fel, construcția formalizată a teoriei sociologice presupune reevaluarea statutului epistemic al enunțurilor și termenilor în vederea stabilirii modalității lor de derivare și interconexare.

Ce aduce această reevaluare? Este vorba doar de o simplă schimbare a modului de prezentare a teoriei? Evident că nu. Construcția formalizată a teoriei conduce nu numai la sporirea evidenței sociologiei, ci și la dezvoltarea conținutului său cognitiv. În procesul de construcție, apar evidente unele hiatusuri în lanțul derivărilor, unele contradicții posibile dintre teoreme (sau axiome), zone „neacoperite” cu enunțuri sau enunțuri neprobate prin fapte etc. În procesul de construcție, sociologul devine conștient nu numai de meritele teoriei sale, ci și de limitele acesteia, fiind obligat a trece la dezvoltarea teoriei, la completarea sau reformularea enunțurilor, la găsirea de noi argumente etc. Tocmai aceste aspecte constituie unul din factorii principali ce asigură superioritatea unei teorii formal construite. Construcția teoriei este ea însăși un proces de cunoaștere de o deosebită valoare.

Cu toate că formalizarea presupune intervenția directă a logicii și semanticii, construcția teoriei nu se realizează pe o cale pur logică sau semantică. Evident, procesele de derivare și corelare a expresiilor urmează regulile logice, căci — pe drept cuvînt — s-a spus că logica este cea „parte a științei care e comună tuturor științelor”⁷. De asemenea, lămuririle de ordin semantic se impun cu necesitate, dar aceasta nu înseamnă că avem de-a face doar cu aplicarea unor reguli apte a elucida sensul conceptelor.

² M. Bunge, *Teoria științifică*, în vol. *Epistemologie. Orientări contemporane*, București, Edit. politică, 1974, p. 215.

³ Georg Klaus, *Logica modernă*, București, Edit. științifică și enciclopedică, (traducere), 1977, p. 39.

⁴ Percy S. Cohen, *Modern Social Theory*, Heinemann Educational Books Limited, London, 1968, p. 1.

⁵ K. Marx, *Capitalul*, vol. I, cartea I, ed. a IV-a, București, Edit. politică, 1960, p. 53 (sublinierea noastră).

⁶ Mario Bunge, *op. cit.*, p. 235.

⁷ Robert Blanche, *La science actuelle et le rationalisme*, Paris, PUF, 1967, p. 111.

Construcția formalizată a sociologiei nu se realizează prin omiterea genezei empirice a cunoașterii (deci a inducției), dar presupune și valorificarea cunoașterii deductive, a valorii epistemice a procesului de derivare a enunțurilor având în vedere că „Activitatea practică a omului a trebuit să pună de miliarde de ori conștiința umană în situația de a repeta diferite figuri logice pentru ca ele să poată căpăta semnificația unor axiome”⁸, derivarea expresiilor din axiome reprezentând tot un proces de reflectare (chiar dacă este mediat). Totodată, teoria sociologică cuprinde și ansamblul de reguli, principii și criterii ce stau la baza construcției teoriei, ele fiind tot reflectări directe sau mediate ale realității și constituind metodologia construcției formalizate a științei. În plus, construcția teoriei cuprinde și un important corp filozofic de principii alcătuind metafundamentarea întregii elaborări și care se referă, în principal, la: corespondența dintre obiectul gnoseologic și cel ontic (principiul reflectării), principiul determinismului, principiul verificabilității prin practica social-istorică, principiul angajării și responsabilității omului de știință (deontologia cunoașterii științifice). Aceste principii filozofice nu intervin ca ceva „din afară” în dimensionarea științei, ci fac parte nemijlocită din modul de structurare a științei și de elaborare a întregului set de expresii, pătrunzând în conținutul cunoașterii științifice și a raportului acesteia cu societatea.

Ceea ce diferențiază în primul rând modul de construire formalizată a sociologiei — de prezentarea sa discursivă — se referă la precizarea și diferențierea explicită a elementelor sale componente: termenii și expresiile teoretice. În stadiul simbolizat, se adaugă elemente în plus, specifice simbolizării și calculului logic.

Termenii teoriei sociologice sînt de diferite tipuri: concepte, dimensiuni, variabile, indicatori, formule. Specificul acestor termeni se referă la rolul lor în elaborarea cunoașterii și prezentarea rezultatului acesteia.

Prin trecerea de la concepte la indicatori (și formule), se realizează operaționalizarea conceptelor, adică se asigură capacitatea de folosire directă a acestora în cadrul cercetării concrete. Nu există — după opinia noastră — concept sociologic (științific elaborat) care să nu poată fi operaționalizat (adică corelat cu indicatori), fie direct (adică conceptul respectiv ca atare), fie mediat (prin „desfacerea” sa în subconcepte pînă se ajunge la concepte direct operaționale). Prin aceasta argumentăm faptul că, în construcția formalizată a sociologiei, toate conceptele pot fi astfel elaborate încît să poată fi testate, ceea ce face ca și expresiile ce le conțin să fie testabile. Spre deosebire de neopozitivism, care acordă atributul de testabilitate doar așa-ziselor concepte „observabile”, „empirice”, „măsurabile” etc., sociologia marxistă concepe ansamblul conceptelor sale ca fiind teoretice, dar putînd fi operaționalizate și, deci verificabile. Prin natura lor, aceste tipuri de concepte ocupă un loc specific în structura teoriei sociologice și în elaborarea acesteia, determinînd și expresii specifice și — ca atare — o structură specifică a acestora.

Fiecare tip de termeni trebuie și el explicit diferențiat. Conceptele se împart după diverse criterii: **a.** sub aspectul modului de introducere în teorie: în concepte primitive și derivate; **b.** sub aspectul gradului lor de operaționalizare: în direct sau mediat operaționale. Cele directe sînt, la rîndul lor, concepte operaționale totale sau parțiale (în măsura în care pot fi, sau nu, corelate în întregime cu indicatori), simple sau complexe (în măsura în care se corelează doar cu un indicator de definiție sau mai mulți în conjuncție). Dimensiunile (și variabilele) sînt, în raport cu capacitatea de desemnare a conceptelor, de definiție (cînd corelarea lor de concept elaborează definiția din urmă), sau de cercetare. La fel, indicatorii pot fi: **a.** după natura lor: calitativi sau cantitativi; **b.** după locul lor: de definiție (cînd măsoară total o dimensiune), sau de cercetare; **c.** după rolul lor: relevanți sau secundari etc.

Expresiile teoriei se împart: a. după criteriul verificării în: ipoteze și adevăruri științifice; **b.** după rolul în structura teoriei în: paradigme și expresii secundare; **c.** după modul lor de introducere în teorie în: axiome și teze; **d.** după locul în structura teoriei în: expresii la nivelul superior, și expresii la nivelele medii ale teoriei (teoriile „de rang mediu”); **e.** după gradul lor de abstractizare în: expresii empirice și expresii teoretice; **f.** din punctul de vedere al termenilor cuprinși, expresiile teoretice se împart și ele în mai multe tipuri etc.

Pentru a lămurii acest ultim aspect, de importanță fundamentală pentru construcția teoriei sociologice, se cer câteva precizări suplimentare.

Prezentăm — spre început — schema de elaborare a expresiilor și locul ocupat de ele în structura teoriei sociologice.

Vom da cite un exemplu legat de fiecare tip de expresie:

1. **a.** mobilitatea socială este determinată, în tipologia sa, de structura de clasă a unei societăți date; **b.** mobilitatea socială se referă la trecerea unui individ sau grup social de la

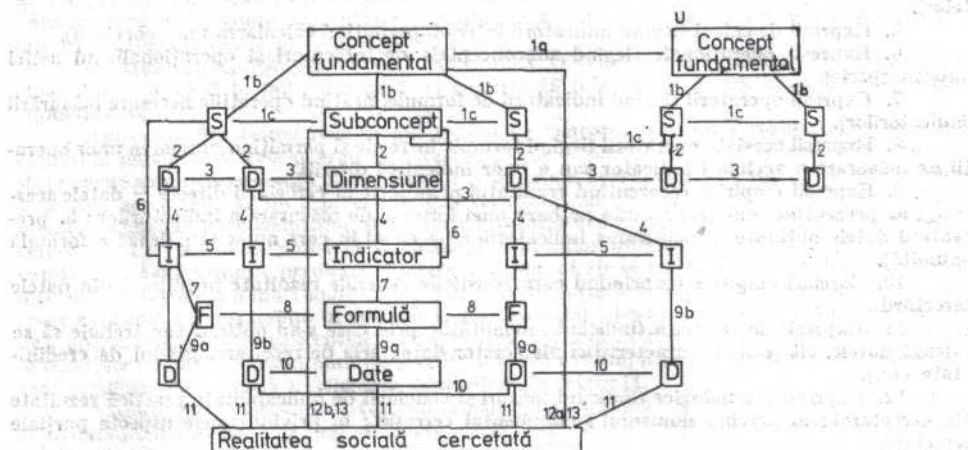
⁸ V.I. Lenin, *Catele filozofice*, p. 161.

un statut social la altul; e. statutul social determină în principal și în ultimă instanță prestigiul social al grupului.

2. În societatea socialistă, statutul social este determinat de nivelul ierarhiei profesionale.

3. Nivelul ierarhiei profesionale este corelat, în genere, cu o pregătire profesională adecvată statutului.

4. Pentru clasa muncitoare din țara noastră, nivelul ierarhiei profesionale se măsoară prin conjuncția indicatorilor: categoria de încadrare și deținerea (sau nu) unei funcții de conducere în această ierarhie.

5. Categoria de încadrare a muncitorilor se stabilește și în raport cu vechimea în cimpul muncii.

6. Statutul social al muncitorilor se măsoară prin conjuncția indicatorilor: categoria de încadrare și deținerea (sau nu) unei funcții de conducere în ierarhia profesională.

7. Rata mobilității sociale totale se obține din formula $\frac{m}{N} \cdot 100 (xTy)$ (în care m = numărul celor ce și-au schimbat statutul social în perioada xTy^* , iar N = numărul total al populației ce deține statutele studiate).

8. Formula $\frac{m}{N} \cdot 100 (xTy)$ trebuie interpretată și în raport cu formula $\sum \frac{(niTy - nyTx)}{N} \cdot 100 (xTy)$. (Ultima formulă reprezintă modul de calcul al ratei mobilității structurale, în care $niTy$ = numărul membrilor aparținând unui statut la momentul final al cercetării $nyTx$ = numărul lor la momentul de început al cercetării, Σ = sumă.)

9. a. Din aplicarea formulei $\frac{m}{N} \cdot 100 (xTy)$ rezultă o rată a mobilității totale de $x\%$, pentru datele obținute; b. din cercetarea concretă a categoriei de încadrare a muncitorilor și a funcției de conducere deținută de ei, a rezultat că stratul I deține o pondere de $x\%$.

10. În cadrul întreprinderii „x”, majoritatea muncitorilor încadrați de la categoria IV în sus au o vechime în muncă de peste „n” ani.

11. Datele privind pregătirea școlară a muncitorilor au fost luate din recensământul populației din anul „X”.

12. a. Având în vedere rolul mobilității sociale în procesul de omogenizare socială din țara noastră ar fi necesară studierea posibilității de aplicare a măsurii „Z”; b. pentru mai buna pregătire profesională a noilor muncitori ar fi utilă adoptarea măsurii „Y”.

13. Ca urmare a omogenizării sociale tot mai crescînde în țara noastră, se va accelera procesul formării societății unitare a tuturor oamenilor muncii.

* Simbolul xTy poate căpăta următoarele aspecte: T_x = pentru o dată anumită, xTy = pentru un interval de timp.

Judecând asupra acestor exemple (chiar dacă se pot emite unele obiecții cu privire la conținutul unor expresii, tipul lor ca atare nu este afectat), putem stabili următoarele tipuri de expresii :

1. Expresii conceptuale : a. fundamentale (legind concepte fundamentale ce stau la baza unor derivări deosebite și având, în general, rolul paradigmelor) ; b. derivate (legind subconcepte de conceptele fundamentale) ; c. de rang mediu (legind între ele subconcepte).
2. Expresii de operaționalizare (legind subconceptele de dimensiunile de operaționalizare).
3. Expresii de extensiune (legind dimensiuni între ele, permițând extinderea sferei cercetării).
4. Expresii de testare (legind dimensiunile de indicatori, permițând măsurarea conceptelor).
5. Expresii de calcul (legind indicatorii între ei, permițând calcularea unor corelații).
6. Expresii operaționale (legind subconceptele de indicatori și operaționalizând astfel subconceptele).
7. Expresii operatorii (legind indicatorii de formule, arătând operațiile necesare măsurării indicatorilor).
8. Expresii corelate operatorii (legind formule între ele și permițând corelarea unor operații de măsurare a aceluiași indicator sau a unor indicatori diferiți).
9. Expresii empirice (prezentând rezultatul nemijlocit al cercetării directe — datele acesteia) : a. prezentând datele obținute pe baza unei formule de măsurare a indicatorilor ; b. prezentând datele obținute în măsurarea indicatorilor (în cazul în care nu se stipulează o formulă anumită).
10. Corelări empirice (exprimând caracteristicile generale rezultate nemijlocit din datele cercetării).
11. Expresii de referință (indicând modalitățile prin care s-au obținut sau trebuie să se culeagă datele, cât și unele caracteristici ale acestor date : aria de recoltare, gradul de credibilitate etc.).
12. Expresii praxiologice (indicând măsuri și concluzii de aplicabilitate practică rezultate din cercetare) : a. privind domeniul fundamental cercetat ; b. privind unele aspecte parțiale cercetate.
13. Expresii de predicție.

Se poate vedea că tipurile de expresii se deosebesc și după locul ocupat în cadrul structurii teoriei sociologice. Expresiile 1b, 2, 4, 6, 7, exprimă diferitele nivele ale teoriei prin care se trece (într-un sens sau altul) de la nivelul fundamental la cel al cercetării directe. Expresiile 1a, 1c, 3, 5, 8, 10 aparțin aceluiași nivel teoretic : 1a — în cadrul teoriei fundamentale, celelalte în cadrul teoriilor de rang mediu. Expresiile 9a, 9b, 11 se referă la datele cercetării, la legăturile directe între concepte, dimensiuni și indicatori, pe de o parte, și la rezultatele investigației nemijlocite ale realității sociale, pe de altă parte. Expresiile 12 și 13 au în vedere raportul general între teorie și realitate sau două aspecte : funcția praxiologică și cea predictivă a sociologiei marxiste.

Mai este necesar a se specifica faptul că modul în care se realizează legătura teoriei sociologice cu realitatea socială investigată grupează expresiile menționate în două clase distincte :

a. Expresii empirice, cu două variante : — expresii protocol : ce înregistrează pur și simplu datele obținute („în anul 1977, muncitorii nou încadrați reprezentau circa 6 % din totalul muncitorilor”) ; — regularități empirice : ce prezintă tendința generală rezultată din datele cercetării („an de an, muncitorii nou încadrați dețin o pondere însemnată în cadrul clasei muncitoare”).

b. Expresii teoretice : ce exprimă necesitatea relațiilor sociale pe baza generalizărilor la nivelul esenței („creșterea numerică a clasei muncitoare reprezintă o caracteristică necesară în cadrul schimbărilor din structura de clasă a țării noastre în etapa actuală”).

Revenind la unele dintre aceste expresii, precizăm : a. pot exista mai multe etape de derivare a conceptului fundamental în subconcepte, pînă se ajunge la subconcepte capabile a fi corelate direct de indicatori. În acest fel se pot elabora expresii de rang mediu în raport cu „pasul” de derivare ; b. expresiile de operaționalizare pot avea și ele două subtipuri în cazul în care dimensiunile sint, în continuare, divizate în variabile ; c. expresiile operaționale au la bază relația logică (tautologică) ;

$$(p \rightarrow q) \cdot (q \rightarrow r) \rightarrow (p \rightarrow r).$$

În cazul dimensiunilor și indicatorilor de definiție, este valabilă tautologia :

$$(p \equiv q) \rightarrow (q \equiv r) \rightarrow (p \equiv r)^*$$

* În care p ține locul conceptului, q = dimensiunea, r = indicatorul, „ $\rightarrow$ ” = implicație, „ $\equiv$ ” = echivalență, „ $\cdot$ ” = conjuncție.

Din schema propusă, se poate vedea modul în care, în construcția formalizată a teoriei sociologice, se realizează derivarea expresiilor și corelarea lor reciprocă. De regulă, o teorie sociologică are la bază un concept fundamental (ce constituie domeniul teoriei), dar se poate corela și cu alte concepte fundamentale și derivările lor. Expresia conceptuală fundamentală apare ca paradigmă, în cazul în care teoria nu se subsumează unei teorii mai generale cu paradigmele sale. O anumită teorie cuprinde, evident, un număr variat de expresii pentru fiecare tip în parte. *Extensiunea* unei teorii rezultă din numărul expresiilor conceptuale formulate, *intensiunea* din numărul expresiilor operaționale (în special în cazul în care se stabilesc indicatorii de definiție a conceptelor), *testabilitatea* din numărul expresiilor testabile. După cum a arătat K. Popper, "... formalizarea și elaborarea unui sistem deductiv neconvențional au prea puțină valoare dacă nu răspund exigențelor misiunii de a-l critica și testa, precum și a-l compara critic cu sistemele aflate în competiție"⁹.

O teorie științifică pentru a fi verificabilă trebuie să fie și falsifiabilă (infirmitabilă), chiar dacă nu va fi în fapt infirmată, ci confirmată (căci altfel se transformă într-o dogmă ruptă de realitate).

Aplicabilitatea teoriei rezultă din gradul de concordanță dintre rezultatele scontate în expresiile de calcul și cele operatorii corelate, pe de o parte, cu datele cuprinse în expresiile și corelările empirice, pe de altă parte (această caracteristică este numită de unii puterea de predicție a teoriei, adică puterea de a preciza datele rezultate din cercetare). *Eficiența teoriei* exprimă efectele aplicabilității concluziilor și măsurilor rezultate din cercetare și interpretarea datelor cercetării și se referă la numărul și eficiența expresiilor praxiologice. *Puterea predictivă* este exprimată de expresiile de predicție. *Puterea discriminatorie* se referă la capacitatea de a preciza diferențe ordinale cu o mare aplicabilitate în cadrul expresiilor de calcul și cele operatorii (diferențe exprimate, de exemplu, în coeficienți de corelație). *Acuratețea teoriei* indică posibilitatea de a operaționaliza astfel conceptele încât aplicarea teoriei de către investigatori diferiți să conducă la rezultate cât mai asemănătoare (expresiile și corelările empirice să fie cât mai asemănătoare), fapt rezultat din precizia și eficiența expresiilor de referință.

Extensiunea, intensiunea, testabilitatea, aplicabilitatea, eficiența, puterea de predicție și discriminare, acuratețea pot fi luate drept criterii în evaluarea construcției formale a teoriei sociologice¹⁰.

Metodologia de construire a teoriei sociologice*, se referă la principii, reguli și criterii de: a. construcție, b. evaluare, c. investigare, d. testare și e. aplicare.

a. Cu privire la construcția teoriei formalizate se stabilesc principii, reguli și criterii explicite: de împărțire a termenilor și expresiilor; de diviziune a termenilor (operaționalizarea conceptelor); de clasificare a termenilor (conceptualizarea indicatorilor) de construire a modelului teoretic prin legarea expresiilor; de transformare a indicatorilor: intersubstituția, complementaritatea și suplimentaritatea; de derivare a expresiilor; de structurare, pe nivele medii a expresiilor.

b. Legat de evaluarea teoriei se stipulează: criteriul principal de evaluare; criteriile secundare de evaluare; structura criteriilor de evaluare; principiile și regulile de aplicare a acestor criterii.

c. Regulile de investigare prevăd: aria de cercetare; modalitatea de alcătuire a eșantionului (eșantioanele); căile de recoltare a datelor; metode și procedee de prelucrare a datelor; scheme și modele de interpretare a datelor.

d. În privința testării teoriei se are în vedere: specificarea implicației de adevăr a testării; confirmarea și infirmarea prin testare; specificarea modalității de testare: directă și mediată; specificarea căilor și mijloacelor de testare (practica social-istorică ca element generic al verificării, teste cantitative și calitative, participarea, observația, experimentul etc.); specificarea naturii datelor necesare testării (cercetări pe eșantioane, date generale pe țară sau județe); reguli și proceduri de stringere a datelor; specificarea aspectelor necesare a fi testate.

e. Referitor la aplicarea teoriei se precizează: modalitățile de aplicare a teoriei; eficiența scontată în aplicarea teoriei; mijloacele necesare pentru aplicarea teoriei.

Elaborarea unor reguli corecte de construire a teoriei joacă un rol deosebit de important pentru validarea acesteia. „Regulile pentru construirea scalelor, proiectarea eșantioanelor,

⁹ Karl K. Popper, *Adevăr, raționalitate și procesul cunoașterii empirice*, în vol. *Logica științei*, București, Edit. politică, 1970, p. 110.

¹⁰ În prezentarea tipurilor de expresii și a unora dintre caracteristicile teoriei am fost inspirat de lucrarea lui Jack Gibbs, *Sociological theory construction*, The Dryden Press Inc. Hinsdale, Illinois, 1972.

* De care nu ne-am propus a vorbi pe larg în acest studiu.

realizarea măsurătorilor, estimarea parametrilor, deducția și inducția logică etc. devin baza primară pentru criticarea, respingerea sau acceptarea itemurilor informației științifice. Astfel, în mod ideal, critica nu este orientată, în primul rând, asupra a ceea ce spune un item de informație despre lume, ci asupra metodei prin care itemul a fost obținut¹¹.

Elaborarea teoriei sociologice în lumina acestor exigențe implică o muncă dificilă, dar rezultatul este în măsură să justifice pe deplin efortul solicitat.

O abordare a relației dintre sănătate, dezvoltare și planificare socială

Prof. psih. Dr. Aurelian Popescu,
Sorin M. Rădulescu

1. În ultimele decenii, orientarea din ce în ce mai accentuată a activității medicale către integrarea punctului de vedere sociologic în definirea și interpretarea sănătății și bolii a impus validarea sociologiei medicinei ca una dintre ramurile sociologice cele mai profund ancorate în practica socială, acordând sociologului care lucrează în medicină un status aparte. În acest sens, potrivit definiției sănătății dată de către Organizația Mondială a Sănătății (OMS), sănătatea apare ca o condiție de bunăstare fizică, psihică și socială¹, ceea ce, departe de a o valoriza numai prin raportare la absența bolii, îi extinde semnificațiile pînă la un punct la care explicația sociologică se impune cu necesitate.

Dintre problemele specifice ale activității sociologului care lucrează în domeniul medical, cele privind organizarea și planificarea sistemului de îngrijire a sănătății au o semnificație deosebită. Ca tip aparține de instituție socială a cărei scop esențial constă în conservarea și dezvoltarea sănătății, ca valoare deosebit de importantă pentru orice tip de societate, medicina impune sociologului să considere în cîmpul său de studiu atît aspectele legate nemijlocit de starea de sănătate sau boală a diverselor grupări sociale, cit și acelea privind funcționarea diferitelor structuri componente ale sistemului instituționalizat al practicii medicale, organizarea lor internă, corelațiile care se stabilesc între ele și celelalte elemente ale sistemului social, în ansamblul său.

Dacă domeniul instituțiilor medicale, al serviciilor și organizațiilor care alcătuiesc în totalitatea lor sistemul de ocrotire a sănătății, reprezintă un obiect distinct de studiu pentru sociologia medicinei (complementar, însă, cu celelalte direcții de aplicare a cunoașterii sociologice în domeniul medical), problema elaborării unor exigențe riguroase științifice pentru integrarea corespunzătoare a actului medical în practica socială, pentru planificarea scopurilor și direcțiilor ei prioritare de acțiune, constituie un cîmp de preocupări care antrenează nemijlocit activitatea sociologului.

¹¹ Walter L. Wallace, *The logic of science in sociology*, Aldine, Atherton, Chicago and New York, 1971, p. 14.

¹ În constituția OMS adoptată la Conferința Internațională a Sănătății, desfășurată la New York între 19 iunie și 22 iulie 1946 și validată de către reprezentanți a 61 state, mai apar și alte principii, dintre care amintim pe cele mai importante: a. A se bucura de cel mai înalt standard posibil de sănătate este unul dintre drepturile fundamentale ale fiecărei ființe umane fără deosebire de rasă, religie, convingeri politice, condiții economice sau sociale; b. Sănătatea tuturor popoarelor este fundamentală pentru menținerea păcii, securității și este dependentă de cooperarea deplină între indivizi și societate; c. Cuceririle obținute de oricare stat în promovarea și protecția sănătății constituie o valoare pentru toți; d. Promovarea în egală măsură a sănătății și a controlului îmbolnăvirilor, în special al celor transmisibile, constituie un pericol comun; e. Extinderea la toate popoarele a beneficiilor cunoașterii medicale, psihologice și a celor înrudite este esențială pentru obținerea unei depline sănătăți; f. O opinie informată și cooperarea activă din partea publicului este de o extremă importanță pentru îmbunătățirea sănătății popoarelor; g. Guvernele răspund de sănătatea popoarelor lor care poate fi realizată numai cu ajutorul unor măsuri medicale și sociale.